سەردەمەکانی مێژووی فەلسەفە..
ئامادەکردنی کارزان عزیز

دەکرێت مێژووی فەلسەفە بۆ ئەم سەردەمانە دەست نیشان بکەین.

یەکەم \ سەردەمی گریکی: لەسەرەتای فەلسەفەی گریکەوە تاکۆچی دوایی ئەرستۆ درێژدەبێتەوە، ئەرستۆ لە ساڵی [384 پ.ز] لە دایك بووە لە ساڵ [322 پ.ز] ماڵئاوایی بەیەکجاری لەژیان کردووە.

دووەم \ سەردەمی هەلینی: لە کۆچی دوایی ئەرستۆ وە بەردەوام دەبێت تاوەکو ئەفلاتۆنیزمی نوێ، واتا لە نێوان ساڵ [322پ.ز. – 500 زایینی] دەگرێتەوە. لەم سەردەمەدا فەلسەفەی سکێلائیزم [قوتابخانە گەرایی] ڕابردوو خوازی و فەلسەفەی بیرۆ و ئەبیقۆر و زێنون و ئەفیلیەنین دەرکەوتن. فەلسەفەی ئەم چەرخە زیادەتر بایەخی بەپرسە مۆڕاڵیەکان و پەڕسەی میتافیزیکا دەدات ....

سێیەم \ سەردەمی ناوەند: ئەم سەردەمە لەچەرخی قەشە ئەگستینەوە دەست پێدەکات و تاوەکو سەدەی [11] درێژدەبێتەوە. فەلسەفە لەم سەردەمەدا زۆرتر بایەخی بەپرسەکانی ئایین دەدا، ئەوەش بەهۆی کۆنتڕۆڵکردنی ڕەهای کەنیسەوە بوو لەم قۆناغە... دوواتر، رۆجر بیکۆن [1220- 1292] ڕووبەڕووی ئەو جۆرە فەلسەفەیە وەستایەوە و هێرشی تووندی کردەسەر لاهوتیەتی سەردەمی خۆی، هوڵیدا ئاین و زانست و کار پێکەوە گرێبدات، بەسەر مەشقی زانستی ئەزموونگەرایی هاوچەرخ دادەنرێت.. پاشان بەرپەچدانەوە لاهوتیەت لەسەر دەستی [مارتن لۆسەر] [1546-1483]کۆپرنیکس و[1463- 1534]گالیلۆ [1642-1564] و میکاڤیلی [1527-1469]و جودان برۆنۆ [1600-1548] بەردەوام بوو .... فەیلەسوفەکانی ئیسلام کە لە کیندی [1527-800] دەست پێدەکات و هەریەك لە فارابی [950-870] ئیبن سینا [1037-980] ئیبن ڕۆشید [1198-1126] لەو سەردەمە ژیاون...

چوارەم \ سەردەمی ڕینسانس: لەم سەردەمە فەلسەفەی ڕۆشنگەری لە ئەورووپا پێشکەوت، تاوەکو سەردەمی [18]بەردەوام بوو، لەدایك بوونی ئەم سەردەمە پرۆسەیەکی ئاسان نەبوو، ئەم سەردەمەدەرەنجامی چەندین سەدە لە گۆڕانکاری شۆڕشگێڕانە لە ئابووریی و بازرگانی و کشتوکاڵ و شارەکان هاتە کایەوە .... فەلسەفەی ئەم سەردەمە بەرجەستەکاری ڕێنسانس و بووژانەوەو ڕیفۆرمی ئاینی و ڕۆشنگەری بوو . لەدیارترین فەیلەسوفەکانی ئەم سەردەمە: فرانسیس بیکۆن [1561-1626]و رینیە دیکارت [1596- 1650]و تۆماس هوبز [1679-1588] لاینتیز [1716-1646]و سپێنۆزا[1677-1632]و جۆن لۆك [1074-1632]

کەدوواتـــر فەیلەسوفەکـــانی ڕۆشنگەری لە فەرەنسا دەرکەوتـــن…
دیارترینیان، شاڵ مۆنتیسکیۆ [1689-1755]و فراسکۆ بیکۆن و ڤۆڵتێر [1778-1694]و جۆرج ویڵیم ….
لەگەڵ ئەوەشدا لە سەدەی [19] چەندین فەیلەسوفی تر لە ئەڵمانیا و ئەوروپا و ئەمریکا جەرکەوتن ئەم سەدەیە بەسەدەی نزیك بوونونەوە لە واقعی بەرکەوتووە و هەستپێکراو دادەنرێت، ئەویش لەژێر کاریگەری زانستی سرووشتی . لەم سەردەمەدا بوو فەلسەفەی مارکسیزم [مارکس 1883-1818] دەرکەوتوو گەیشتە دەرەنجامی حەتمەیەتی شۆرشی کۆمەڵایەتی و زەرورەتی خۆڕێکخستن و یەگرتووی چینی کارگەران و دیارترین فەیلەسوفەکانی سەدەی [19] شۆپینهاوەر [1860-1788] کە جیهان بەلایەوە ئیرادەی هێزە. دواتر ئۆگست کۆنت [1857-1798] ئەویش دامەزرێنەری فەلسەفەی پۆزەتیڤزمە. پاشان هێربت سبربت [1903-1820] ئەویش دیسانەوە لەدامەزرێنەرانی پۆزەتیڤیزمە، . [1900-1824] هەروەها ڕۆشنبیرترین فەیلەسوف فریدریك نیتچە.
بەپێ زۆرێك لە فەیلەسوف و بیرمەندەکانی زیاتر سەدەی شرۆڤەی لۆژیکی زمانی فەلسەفە و زانست بوو. هەروەها سەدەی بڵاوبوونەوەی فەلسەفەی پراگماتیزم بوو…
گرینگترین فەیلەسوف و بیرمەندەکانی ئەم سەدەیە بریتین: لە وڵیام جێمس [1910-1842]پاشان جورج سنتیانا [1952-1863]پاشان جۆن دیوی [1952-1859] دامەزرێنەری قوتابخانەی شیکاگۆیە، بەگرینگترین داکۆکیکارەکانی لیبرالیزمی بورجواییەت و تاك گەرایی و ئازادی هەژماردەکرێت .. لەم سەدەیە فەلسەفەی پۆزەتیڤیزمی لۆژیکی چەسپاو بڵاو بوویەوە، ئەویش لەم سەردەیەدا فەلسەفەیی مارکسزم و بوونگەرا..
فەلسەفەی مارکیسزم ملانەی نەوان سۆسیالیزم و سەرماداریی کردووتە تەوەریی سەرەکی خۆی .
ئەوەش ئاشکرایە فەلسەفەی بونگەرا دابەش بووتە سەر دوو جۆر بوون گەرا :
1 \بوونگەرایی باوەڕدار ’ باوەڕیی ئاینی\ ئەو فەیلەسوفەیە زیاتر فەیلەسوفی دانیمارکی سەربەن کیکۆ گەرد [1965-1883] گوزارشتیان لەدەکات ..
2 \بـــوونگەرایی بـــاوەردار کە زیـــاتر فەیلەسـوفی ئەڵمـــانی مـــارتن هایدگەر[1976-1889] گوزارشتی لەدەکات. هەندێك پێ وایە هایدگەر کاریگەرترین فەیلەسوفی سەدەی بیستەمە..
هایدگەر لە کتێبی [بوون وکات] دا هەوڵیداوە پەیوەندیی بوونی مرۆڤ تەنها بەخۆیەوە گرێبدات . ئەو دانی بەهیچ شتێکدا نەدەنا جگەلە بـــوون و وەك تـــاك و هەمـــوو سەرچاوە مرۆییەکـــانی ئینســـان .

لەسەردەی (20) جان پۆل ساتەریش (1905-1980) بەشداریی فەلسەفەیی بوونگەرایی دا کرد لەگەڵ هابدگەردا…
لەسەدەیی (20) ژمارەیەکی بەرچاو لە فەیلەسوف و بیرمەندانی ماتریالی دەرکەوتن کە بەشداری یەکی پر بایەخیان لە گەشەی پێدان و نوێکردنەوە و رەخنەکردنی فەلسەفەی مارکسیزم و ئەزموونی سۆڤیەت گرت، لە دیارترینیان فەیلەسوفان و بیرمەندانی قوتابخانەی فرانکفۆرت بوو کە خاوەن دێدێکی ڕەخنەگرانە بوون لەبارەیی مارکسیزمەوە، لەوانەش: مارکس هۆرکهایمەر [1895- 1973]و ئەدرنۆ [1903-1969]و هێربر□رت مارکۆز [1898-1978]و ئەریك فرۆم [1900-1980]… هتد هەروەها جۆرج لۆکاش [1885-1971] ئەنتوان گرامیشی [1891- 1937]و ئەلستۆری و یۆرگن [1929] هابەر ماس.
هەر لەم سەدەیەدا چەندین فەلسەفەی وەك بونیەت و شتڵگەرا و فەلسەفانەی کە بە فەلسەفەی پۆست مۆدێرنیتە و لیبرالیزمی نۆێ دادەنرێت، تاوەکو دەگاتە سەردمی جیهانگیری ..

تاڵیس

تاڵیس لە راستیدا شتێکی ورد لەبارەیی ژیانی نازانین کە ئەرستۆ بە یەکەم فەیلەسوفی داناوە .. (تاڵیس) بەرایی زۆرینەی مێژوو نووسانی فەلسەفە ل□'' م□تیایە '' لەکەناریی ئەیونی دەووربەری سالێ [640]پ.ز . لە دایك بووە تالیس بەناوبانگ بووە ئەو پ□شبینی بۆ مانگ گیران کرد ' لە نزیك سالێ 585 پ. ز.
تاڵیس ئاو بەە ماددەیی یەکەم و تاکە جەوهەر دادەنرێت کە شتەکانی لێ پێك دێت. هەر چەندە ئەم قسەیە لەلای پێشبینیەکانیش باو بووە، وەك (هۆمیڕۆس) وتویەتی ئۆقیانوس سەرچاوەی یەکەمی شتەکانە . < تاڵیس> وتویەتی ڕووەك و ئاژەڵ لەسەر تەریی یاخود شێ دەژین شتیش لەسەر هەرچی بژی بەزەرورەت لەوە پێکد ێت . ڕووەك و ئاژەڵ لەژینگەیی شێداردا لە دایك دەبن ئەوەمیکرۆبە زیندووەکان شێدارن هەرشتێکیش لەهەرچی لەدایك بێت ئەوا لەوە پێکد ێت ..
هەروەها مێژوو نوسان ئاماژەیان بەوە داوە .< تاڵیس > وتویەتی: خاك لە ئاو پێکد ێت و وردە وردە بەسەریدا زاڵ دەبێت، وەك لە داڵتایی نیلی میصر و ڕووبارە ئەیونییەکان دەبینرنێت، قوڕ ساڵ کەلەَکە دەبێت، ئەوەی لەم دۆخە بەشەکییانەدا دەبینریچت بەسەر زەویشدا بەگشتی پیادە دەبێت، کەلە ئاو دەر چووە ب□ تەتەنێکی سەر ئاو کەوتوو، وەك دوورگەیەکی گەورە لە ناو دەریایەکی مەزندا و لەم ئۆقیانووسە بێکۆتایە ئەو توخمە گازیانە وەردەگرێت کە پێویستی پێیانە . کەواتا□ ئاو ئەصڵی سەرچاوەیی شتەکانە [موصتەفا نەشار] دەڵێت دەربرینێك لە تاڵیسەوە دەگوازینەوە وەك ” جیهان پڕە لە

خواوەند" لەناو بەردیی موگناتیسیدا، " ڕۆح یان نەفسی هەیە ئاسن
کێش دەکات گوزارەی یەکەم <ئەرستۆ > لەپەرتووکی (نەفس) دا وتەیە
پاڵ تالیس وەك ئەفلاتوون پێش ئەو لە دیالۆگی یاساکاندا هێناوێتی..
دیارە ئەوانەی لەبابەتی مەیلی زانستیانەی تالیسدا سەختگیرن وەك –
بێرنت – گومان دەخاتەسەر ڕاستی دانەپاڵەکە..هەرچی ئەوانی ترن کە
ئەمەش یەکەکیانین لەسەر ئەوەی تالیس لەتەفسیرکردنی سرووشتی زیاتر
لە لاهووتی و میتافیزیکییەکانەوە نزیك بووە، تا لە سرووشتی ڕووت
بەهەر حاڵ ئەمە باوەڕمان وایە ئەو گوزرەیەو ئەوانی تریش کە دەڵێت
بەردیی موگناتیس " ڕۆحی هەیە " لەو روو وەوە بەرد کێش دەکات و
ئەرستۆ لە کتێبی (نەفس) داوتەیە پاڵی چەند گوتیەکن دراونەتەپاڵ"
تـــالیس" وەك یەکەـــك لە حەوت حیکمەتەکە . ڕەنگە وەك یەکەـــك لە
سروشتگەرا بەراییەکان درابنە پاڵی.. لەو ڕووەوە هەموویان وەك لە
هەڵسەنگاندنی کەتاییمـان بەیـان ڕوون دەبێتەوە هێزەکـی زینـدووی
پاڵنەریـان لە مـاددەدادەبینی. بەم پێیە نـاتوانین بەوردی بەیـار
بدەین کە ئاخۆ (تالیس) توانیوێتی سنوورێکی پەتی لە نەوان ماددە و
هێزی خوڵقێنەر لە شەوەی ئولـو هییەت یان نەفسی جیهاندا درووست
بکات؟ بەو قسەو بەچونەنەی دراونەتەپاڵی وادەردەکەوێت ماددەیی
یەکەمی لەگەڵ نەفسدا تێکەڵ کردووە، هەروەها ڕەنگە ئەوەی لەگەڵ
ئولوهییەتیشدا تێکەڵ کرد بێت..

مێژووی فەلسەفەیی یۆنان فەیلەسوفانی پێش سوکرات ،

مێژووی فەلسەفەی یۆنان بەسێ قۆناغدا تێپەڕیوە، هەرقۆناخێکیش
پەیوەستە بەو کەسێتیە مێژوویەکـی ئەنـدێشەو شێـوازی ژیـاری و
کۆمەڵایەتی یۆنانییەکان . فەلسەفەی یۆنانی بەقۆناغێ پەیدا بوون
دەست پێ دەکات کە قۆناخی یەکەمی فەلسەفەیە، دوواتریش هەنگاو
دەنێـت بەرەو قۆنـاخی کامڵبوون کە بە قۆنـاخی دووەمـی فەلسـەفەی
یۆنـانی ناسـراوە، کەتـا قۆنـاغیش قۆنـاغی پوکـانەوەیە کاتیچـك
ئیمپراتۆریی ڕۆمانییەکان کۆنیاڵیزی شارستانییەتی یۆنان دەکەن، ئەم
قۆنـاغەش هەڵگریـی سـیماو تایبەتمەنـدی جیـاوازە، کە بەم شێـوەیە
نـــاونراون. قۆنـــاخی قەیـــدابوون، بەقۆنـــاخی پێـــش ســـوکرات
ناسراوە،بەوەجیادەکرێتەوە یەکەمین قۆناخە کەمرۆڤـ هەوەی داوە
بەشێوازێکی تیۆریی تەفسیریی جیهان و دیاردەکانی بکات . قۆناغی
دووەم فەلسـەفەی سـوکرات و سۆفسـتاییەکانە، بەوە دەناسـرێتەوە کە
فەلسـەفە لە تیۆریـا داڕشـتـن وتەفسـیرکردنی جیهـانەوە، ڕوویکـردە
مشتوومڕو (گفتوو گۆ) دیارێکت دەربارەیی بنەماکانی مۆراڵ و چاندنی
تیۆیـی بنەمـایی پراکتیکـی " کـرداری لە فەلسـەفەدا . دوتریـش
قوتابیەکـانی سـوکرات پلاتۆ و ئەرسـتۆ درێـژە بەم ڕێچکەیە دەدەن
وداهێنـانی درەوشانەوەیـان لە فەلسـەفەی یۆنـانـدا کـردووە، وەکـو

لێکۆڵینەوەیەکی ئەقلێ پەتی بۆ سرووشت و دیاردەکان و لەت□ت□□ دان و فۆرمۆڵکردنی قۆناغەکانی پێش خۆیان .
قۆناخی سێیەم هیچ داهێنانێکی گەورە لە کۆنسێپیتەدا بەدی ناکرێت، جگە لە سوود وەرگرتن و دووبارە کردنەوەی قۆناغەکانی پێش خۆیان و ئاوێتەکردنی فەلسەفە لەگەڵ ئایین ..

ئەنکسمیندریس

یەکێکە لە خوێنکارەکانی تاڵیس ساڵانی (547-610) پ.ز، لەماڵتایە ژیاوە. شوێن دەستی لەپێشکەوتنی زانستدا زۆر باس دەکرێت، بۆ نموونە، درووستکردنی کاتژمێری هەتاوی (الشمسیی المزولە) هەرچەندە رای زاڵ لە مێژوودا ئەوەیە، ئەو فێرکاری□ لە بابلیەکانەوە فێلربووە.. فەلسەفەی ئەنکسمیندریس بەڕەغنەگرتنی بیروڕاکانی ” تاڵیس” دەستی پێکرد
ئەو هەمان نەریت و تێڕوانینی مامۆستاکەی درێژە پێدا، بەڵکو ڕەخنەی گرد و بەڵگەی بۆ تێڕوانینیەکانی خۆی دەهێنایەوە. بەڵام ئەو فۆرمەی پاراست کە هەموو شتێك لە شتێك درووست بووە، لێرەدا بۆمان دەرەکەوێت، (هەرچی داهێنانی فەلسەفەیە، لە ڕەخنەگرتنەوە بەرهەم دێنیچت) .. ئەنکسمیندریس ڕەخنەی تێۆری تاڵیسی کرد و بەشێك لە بۆچوونەکانی قبوڵکرد . ئەنکسمیندریس گوتی هەمووشتێك لە ئاپێڕۆن درووست بووە ” واتا بۆشایی یان بێسنوور . ئەو بۆ پشت راستکردنەوەی بیرورایی خۆی بەڵگەی زانستی دەهێنێتەوە دەڵێت:
[ئاو نا بێت سەرەتایی یەکەم بێت، چونکە گۆرانی بەستوو ڕووئەدات بە گەرماو سەرما. کەواتـ گ□رم و سارد پێش ئەو ه□ بوون]
ئەنکسمیندریس بۆیە ئاپایڕۆن (بێ سنوور) بەکاردەهێنێت، ب□ ب□و□ایی ئەو هەرشتێکی تایبەتی سنووردار شتێکی تریی تایبەتی سنوردار، لە ململانێدایە وەك: (گەرم و سارد) (ئاو ئاگر) . واتا جبهان تێکەلەیەکە لەهەموو دژەکان . ئەنکسمیندریس تەفسیرێکی میکانیکی بۆ درووستکربوونی شتەکان داڕشتووە. واتا تەنیا بەکۆبوونە یان جیابوونەوەی هەندێك توخم بەکاریگەری جوڵایەکی هۆیەکی بکەرانەی جیاواز بوونی هیچ ئامانجێك . ئەو دەڵێت: ئەپایڕۆن بەبێ جولە لە گیژاوێکی گەردوونیدا لە خولدا بووە، بەهۆی ڕوودانی کارەساتێك ئەو خولانەوە ئەزەلییە ڕاوەستاوە و لەئەنجامدا، ماد□□کان لێك جیاوازن بوونەتەوە. [ئەمەش یاسایەکی هۆ و ئەنجامە پشتی پێ بەستووە، بۆتەڵەڵە کردنی]. هەروەها دەڵێت درووستبوونی جیهان دەرەنجامێکی هەل□َ یەکی گەردوونیە.

ئەناکسیمانس

یەکێك بوو لە قوتابیەکانی ئەنکسمەندریس” لە دەوروبەری ساڵانی [588-524]ژیاوە. ئەناکسیمانس، خەیاڵی بەرتەسکتر بوو، لە مامۆستاکەی و گەڕایە و سەر بیروراکانی ” تالیس دەڵێت: ماکی سەرەتا، شتێکی بەرھەستی لێکچووە، ئەوشتە ھەوایە، ھەوایش ناکۆتایەو دەوری جیھانی داوە زەوی ھەڵدگرێت … ئەو پێ وایە، ھەوا خست دەبێت و دەبێت و دەبێتەباران، دەبێت بەخۆڵ و دەبێتە بەرد . ئەگەر شلیش بێتەوە دەبێتە ئاگر. بە بڕوایی ئەو تاکەتا ئاوەتەیە کە شتەکان، کە بەیەك شت دەگۆڕێت ئەویش ھەوایە . ئەو پێ وایە ھەوا چڕبێتەوە یان شل بێتەوە ماددەیی نوێ بەرھەم دێنیت . ئێمە نازانین ئەم تێروانینەی ل کوێ وە ھێناوە بەڵام رایی نزیك ئەوەیە، کەئەمەی لە تێرمی (psyche) یۆنانی وەرگرتبێ، کە زمانی یۆنانی (نەمس و نەس) دەت . ھەواش نەفسی جیھان و یەك بوونیەتی . ھەواش لە زاراوەی عەرەبیدا [ڕۆح، ریاح] وەرگیراوە بۆیە دەڵێن ڕۆحی ڕەوان بێت، یان دەڵێن: ڕۆح دەڕوات . ئەمەمە لەڕێگای ھەڵمژینی ھەواوە زیندووین .

ھێرکلیتس

لە خێزانێکی خانەدان لە دایك بووە لە دەوروووبەری ساڵی [540-475] پ.ز، لە مەیتە ژیاوە . ئەو سەرەرایی ئەوەی لە خێزانێکی خانەدان لەدایك بووە، ھەر بەئەرستۆکراتی مایەوە . شانازی بەخۆیەوە کردووە بەچاوی نزم تەماشایی خەڵکی ڕەشۆك و خاوەن بیروباوەڕەکان کلاسکیەکان کردووە. لە ھۆمیریۆس و ھیزیود نیگەران بووە، بە بڕوایی ئەو، گومرایی خەڵك لە حوکمرانی سیاسی بەڵگەی خوڕافات و گورایی بڵاو کردەوە بەچوونەکانی ھۆمیریۆسە .
پوختەی فەلسەفەکەی لە دوو وێنەدا خستەڕوو::
یەکەم \ شتەکان لە گۆڕانێکی سەرەمردان .. ئەمە پوختەی ڕێبازەکەیەتی کە دوو وێنەی نموونەیی دەھێنێتەوە ..
ا \ ڕۆشتنی ئاو ھێرکلیتس دەڵێت دووجار پێ ناکات ناو ئاوەکەوە چونکە ھەمیشە ئاوی نویچ لە دەووریی دەڕوان.
ب \ ھەڵگیرساندنی ئاگر: ئەو پێ وایە ئاگر جولەیی خێراترەو باشتر ئاماژە بە گۆڕان دەکات، ھەر بۆیە ئاگر بەسەرەتایی ماددەیی یەکەم دەستنیشان دەکات، کە ھەموو شتەکان لەوەوە پەیدا ئەبن بۆی ئەگەڕێتەوە.. لەدیدی ئەوەوە گۆڕان پەیوەستە بە بوونەوە، ئەگەر گۆران نەبووایە، بوون نەدەببو، بەشێوازێکی تر، راوەستان واتا نەمان و نەمردن .. گۆڕان میدەمەکە لە نێوان کێشمە کێشمی شتەکاندا، بۆ نموونە، ئەگەر لەشمان بەسەردا نەیات و نەخۆش نەکەوین، ھەرگیز حەزمان لە لەش ساغی نەدەبوون. ھێرکلیتس” بڕوای

بە یەکەیەکی و جودی هەیە، کە بە گۆران جیا دەکرێتەوە .

1\ فەلسەفەی ئەیۆنیەکان

فەیلەسوفە سرووشتیەکان لێکۆلینەویەکی بووە، ماکی سەرەتایی (بنەرەتی ماددە) پیان وابووە هەمووشتێك لە شتێکی تر درووست بووە.
لە جیهانی دەورروبەرمان چوار مادەیی سەرەتایی هەیە، لە مێژوویی فکریی مرۆڤدا گوتراوە جیهان بەگشتی لە چوار ماددە درووست بووە.
تالیس یەکەمین فەیلەسوفەو بە بەڵگە پشتراستی کردووە جیهان لە ماددەیەکی بنەرەتی درووست بووە کە ئاو .هەروەه تاڵیس پێ وایە [زەویی لەسەر ئاو ڕاوەستاوە]
2 \ ئەنکسمێندریس شوێنی بیروراکانی تاڵیس نەکەوتووە بەڵکو بەهۆی ڕەخنەکردنی تاڵیس تیۆرێکی میکانێکی داڕشتوتەوە بۆ تەفسیر کلردنی جیهان، ئەو پیچ وایە خاك سەرەتایی ئاو نیە بەڵکو ئەپایرۆنە" واتا بێ سنوورە. هەروەها بەپێچەوانەی تاڵیسەوە، پێ وایە زەوی بەشێوەیەکی (معلق) هەڵواسراوە، زەوی چەقی گەردوونە.
3\ ئەناکسیمانس گەڕاوەتەوە سەر میتۆدەکەی تاڵیس و لەبنەرەتی ماددەی سەرەتایی دەکۆڵێتەوە ئەو نەچۆیەوە سەر بیروڕایی تاڵیس، بەڵکو لە دیدی ئەوەوە، ماددەی سەرەتایی بریتیە لە [هەوا] .
4 \ هێرکلیتس ئەو پێ وایە هەموو شتەکان لە ناو سوڕێکدا پەیدا بوون، ئەویش گۆڕانە. بنەڕەتی ماددەیە سەرەتایی ئاگرەو دەگۆڕێت بۆ ماددەی تر، بەڵام هەمووان پێ وایە بۆی دەگەڕێتەوە . ئەو پێ وایە زەویی لە تۆپەڵێك ئاگر درووست بووە وردە وردە ئەم گەرمییە دەبێتە شێ و هەوا، دواتریش دەبێتە ئاو . هەموو شتێك لە بنەرەتا لە ئاگر درووست بووە و لە ئەنجامی دیالەکتێك و گۆڕاندا لە ناو سوڕیکدا دەسووڕێتەوە .

سەرچاوە ئەلیکترۆنیەکان

د. ڕاهبەری محمود زادە: کۆرسی مێژووی فەلسەفەی رۆژئاوا بەشی دووەم
ڕێبوار سیوەیلی: فەلسەفەی پێش سوکرات چاپی یەکەم، چاپخانەی هاوسەر
د. جعفر ال یاسین: فلاسفە یۆنانیون من گالیس الی سوکرات . دار ومکتبە الیصائر بیروت- لبنان گبعە الاولی 2012
سەرچاوە: حوار المتمدن
نووسینی \ غازی الصورانی
وەرگێران لە عربیەوە \ شوان جەلال

ئامادەکردنی کارزان عزیز \ خوێنکاری زانکۆ